

Wyrok z dnia 8 lutego 2012 r., V CSK 91/11

Przewidywalności szkody, o której mowa w art. 74 zdanie drugie konwencji Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów z dnia 11 kwietnia 1980 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 45, poz. 286), nie wyłącza odpowiedzialności strony naruszającej umowę, lecz ogranicza wysokości należnego od dłużnika odszkodowania.

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz (przewodniczący)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz

Sędzia SN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa "T.K.M.E." GmbH w E. przeciwko "P.K." S.A. w K. o zapłatę, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 8 lutego 2012 r. skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 października 2010 r. i skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku uzupełniającego Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 grudnia 2010 r.

uchylił zaskarżone wyroki i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Strona powodowa żądała od strony pozwanej zapłaty odszkodowania za szkodę poniesioną w następstwie odstąpienia przez powódkę od umowy sprzedaży

w zakresie niedostarczonej przez pozwaną ilości koksu i konieczności dokonania zakupu od innych podmiotów nieotrzymanego od pozwanej towaru.

Wyrokiem z dnia 15 czerwca 2005 r. Sąd Okręgowy w Katowicach oddalił powództwo, a apelację powódki oddalił Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z dnia 18 maja 2006 r. Skargę kasacyjną strony powodowej uwzględnił Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 441/06, którym uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał mu sprawę do ponownego rozpoznania.

W wyniku ponownego rozpoznania sprawy Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 17 października 2007 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego z dnia 15 czerwca 2005 r. w ten sposób, że uwzględnił powództwo i zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 4 037 884,66 euro z ustawowymi odsetkami.

Skargę kasacyjną strony pozwanej Sąd Najwyższy uwzględnił wyrokiem z dnia 9 października 2008 r., V CSK 63/08, w ten sposób, że uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego m.in. w części obejmującej zmianę wyroku Sądu pierwszej instancji przez uwzględnienie powództwa i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania.

W wyniku kolejnego rozpoznania sprawy Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 22 października 2010 r. oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego z dnia 15 czerwca 2005 r. oraz zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 5 572 833,97 euro tytułem zwrotu przez pozwaną świadczenia głównego i odsetek, wcześniej spełnionego na podstawie wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 17 października 2007 r.

Wyrok Sądu Apelacyjnego został uzupełniony wyrokiem z dnia 20 grudnia 2010 r. przez dodanie orzeczenia oddalającego żądanie pozwanej zasądzenia ustawowych odsetek od uwzględnionego żądania restytucyjnego zasądzenia kwoty 5 572 833,97 euro oraz kwoty 323 801,39 zł.

Uzasadniając wyrok z dnia 22 października 2010 r., Sąd Apelacyjny uznał za bezsporne istotne okoliczności faktyczne, a m.in. związania stron sporu umową w latach 2002-2003, a następnie zawarcia przez strony w dniu 30 grudnia 2003 r. umowy sprzedaży koksu w ilości 60 ton w cenie wskazanej w umowie. Za niesporne uznał niedostarczenie przez pozwaną koksu w drugim kwartale 2004 r. w ilości

przekraczającej 25 ton, z powodu odmowy dokonania przez pozwaną dostaw w cenie uzgodnionej umową. Za okoliczność niebudzącą wątpliwości uznał to, że powódka pismem z dnia 3 września 2004 r. odstąpiła od umowy w odniesieniu do niedostarczonej jej ilości koksu.

Dokonując oceny zasadności roszczenia na podstawie postanowień Konwencji Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów sporządzonej w Wiedniu dnia 11 kwietnia 1980 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 45, poz. 286 – dalej: "konwencja"), Sąd Apelacyjny uznał, z powołaniem się na związanie wynikające z art. 398²⁰ k.p.c., że odpowiedzialność odszkodowawcza dłużnika na podstawie art. 74 i 76 konwencji wyznaczona jest granicami przewidywalności szkody, której wystąpienie mogło być rozsądnie uwzględnione przez obie strony kontraktu.

Sąd Apelacyjny zaliczył do określonych w art. 74 konwencji przesłanek odpowiedzialności dłużnika m.in. przewidywalność szkody przez dłużnika w chwili zawarcia umowy i możliwość przewyciężenia przeszkody zewnętrznej. Oceniając skalę podwyżek cen koksu już po zawarciu umowy z dnia 29 i 30 grudnia 2003 r., Sąd Apelacyjny uznał, że pozwana nie mogła przewidzieć takiej skali podwyżek cen, a tym samym nie mogła przewidzieć wywołania szkody i jej rozmiaru powstałej w rezultacie niewykonania przez nią umowy. Traktując przewidywalność szkody jako ogólną przesłankę odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 74 konwencji oraz przyjmując niespełnienie się tej przesłanki, Sąd Apelacyjny uznał roszczenie powódki za bezzasadne. Ocenił gwałtowną podwyżkę cen koksu za niezależną od pozwanej przeszkodą zewnętrzną, której pozwana nie mogła uniknąć ani uniknąć jej następstw. W konsekwencji przyjął, że nie zaistniały przesłanki przewidziane w art. 74 konwencji do przypisania pozwanej odpowiedzialności odszkodowawczej.

Wniosek restytacyjny pozwanej z dnia 17 września 2010 r. Sąd Apelacyjny uznał za częściowo uzasadniony w świetle art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 415 k.p.c., w związku z czym go uwzględnił, natomiast żądanie zasądzenia odsetek za opóźnienie ocenił jako niepodlegające uwzględnieniu wobec braku opóźnienia powódki przed doręczeniem jej wniosku restytacyjnego, który można dopiero uznać za wezwanie do zapłaty. W uzasadnieniu wyroku uzupełniającego Sąd Apelacyjny

przyjął, że o bezzasadności żądania zasądzenia odsetek od kwoty określonej w uwzględnionym wniosku restytucyjnym świadczy brak opóźnienia powódki ze zwrotem uprzednio zasądzonego świadczenia do czasu merytorycznego o nim rozstrzygnięcia w wyroku końcowym.

Strona powodowa domagała się w skardze kasacyjnej uchylenia zaskarżonego wyroku w części i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania oraz częściowej zmiany zaskarżonego wyroku przez odrzucenie wniosku restytucyjnego. Zarzuciła błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 74, 76, 79 oraz art. 7 ust. 1 i 2 i art. 8 ust. 2 konwencji, akcentując wadliwą wykładnię Sądu polegającą na przyjęciu, że nieprzewidywalność szkody w chwili zawarcia umowy jest przesłanką wyłączającą odpowiedzialność w całości, a nie skutkująca jedynie zmniejszeniem należnego odszkodowania. Ponadto skarżąca twierdziła, że nieprzewidywalność szkody zostaje wyłączona w razie umyślnego naruszenia umowy wskutek świadomego wstrzymania dostaw. Zarzuciła również naruszenie art. 398²⁰ k.p.c. przez dokonanie wykładni art. 74 zdanie drugie w związku z art. 76 konwencji w sposób sprzeczny z ich wykładnią dokonaną w wyrokach Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 441/06, i z dnia 9 października 2008 r., V CSK 63/08, wiążących przewidywalność skali podwyżki z wysokością odszkodowania, a nie z oceną zasadności powództwa. Ponadto zarzuciła naruszenie art. 415 w związku z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. wskutek uwzględnienia spóźnionego wniosku restytucyjnego, który nie był zgłoszony w postępowaniu przed Sądem Najwyższym.

Strona pozwana zaskarżyła wyrok uzupełniający, oddalający żądanie zasądzenia ustawowych odsetek za opóźnienie od kwot zasądzonych w wyniku uwzględnienia wniosku restytucyjnego, wnosząc o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Zarzuciła błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 405–411, 455 i art. 481 k.c., twierdząc, że należą się jej odsetki najpóźniej od daty ostatniego wyroku Sądu Apelacyjnego. Zarzuciła obrazę art. 328 § 2, art. 415 w związku z art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 227 i art. 233 § 1 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. (...)

Sąd Najwyższy zważył, co następuje: (...)

Spośród zarzutów zgłoszonych przez powódkę zasadny okazał się zarzut naruszenia art. 398²⁰ k.p.c., motywowany sprzecznością wykładni art. 74 zdanie drugie konwencji, dokonanej w zaskarżonym wyroku przez Sąd Apelacyjny, z wykładnią tego przepisu dokonaną przez orzekający w tej sprawie Sąd Najwyższy. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 441/06, dokonując wykładni art. 74 konwencji, wyraźnie stwierdził, że kryterium przewidywalności szkody może prowadzić do zmniejszenia odszkodowania w takim zakresie, w jakim szkody nie można było przewidzieć, a w konsekwencji uznał, że nieprzewidywalność skali podwyżki cen koksu mogła jedyne rzutować na wysokość odszkodowania, a nie skutkować oddaleniem powództwa w całości. Wykładnię tego przepisu Sąd Najwyższy wsparł wykładnią art. 7 ust. 1 konwencji, przyjmując, że odwołanie się do ochrony dobrej wiary nie może oznaczać uwolnienia strony od skutków związanych z normalnym ryzykiem gospodarczym jako konsekwencją dobrowolnie przyjętego zobowiązania.

Tymczasem Sąd drugiej instancji uznał przesłankę przewidywalności szkody za ogólną przesłankę odpowiedzialności odszkodowawczej, której niespełnienie czyni roszczenie powódki bezzasadnym. Stwierdził dalej, że niewystąpienie przesłanki ujętej w art. 74 konwencji, a więc przewidywalności szkody w następstwie gwałtownego wzrostu cen po zawarciu umowy, skutkowało niezaistnieniem przesłanki pozwalającej na przypisanie pozwanej odpowiedzialności odszkodowawczej, co czyniło bezzasadnym roszczenie powódki i skutkowało brakiem potrzeby rozważenia wystąpienia przesłanek określonych w art. 7 i 79 konwencji ewentualnie ekskulpujących pozwaną. Taka wykładnia art. 74 konwencji pozostaje w sprzeczności z wykładnią tego przepisu dokonaną w powołanym wyroku Sądu Najwyższego, co czyni zasadnym zarzut naruszenia art. 398²⁰ k.p.c. i to w stopniu mogącym mieć istotny wpływ na wynik sprawy.

Bezzasadny natomiast okazał się zarzut naruszenia art. 415 k.p.c. w związku z art. 398¹⁵ k.p.c, ponieważ nie można uznać za spóźnione zgłoszenia przez pozwaną wniosku restytucyjnego i jego uwzględnienia dopiero w postępowaniu przed Sądem Apelacyjnym, prowadzonym w następstwie uchylecia zaskarżonego wyroku przez Sąd Najwyższy i przekazania sprawy Sąd Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Przepis art. 415 k.p.c. nie przewiduje takich czasowych ograniczeń złożenia wniosku restytucyjnego przez skarżącego, o których stanowi

sformułowane przez powódkę uzasadnienie zarzutu naruszenia tego przepisu procesowego.

Sąd Najwyższy w obecnie orzekającym składzie podziela wykładnię art. 74 zdanie drugie konwencji dokonaną w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 441/06. Również w wyroku z dnia 9 października 2008 r., V CSK 63/08, Sąd Najwyższy stwierdził, że przewidywalność szkody określona w art. 74 zdanie drugie konwencji, jest wyznacznikiem granic odpowiedzialności odszkodowawczej, co ma oznaczać zakres obowiązku odszkodowawczego zobowiązanego odpowiedzialnego za szkodę, a więc określenie wysokości odszkodowania, do którego zapłaty zobowiązany jest podmiot odpowiedzialny na podstawie art. 74 zdanie pierwsze konwencji, w razie niewystąpienia przesłanek zwalniających go od odpowiedzialności, określonych w art. 79 ust. 1 konwencji.

Z tego względu zasadny jest zawarty w skardze zarzut błędnej wykładni art. 74 zdanie drugie konwencji przez przyjęcie w wyroku, że przesłanka przewidywalności szkody może uzasadniać oddalenie powództwa w całości, a więc może być potraktowana jako samodzielna przesłanka zwalniająca od odpowiedzialności i czyni zbędnym potrzebę rozważania wystąpienia przesłanek określonych w art. 79 ust. 1 konwencji, zwalniających od odpowiedzialności.

Przesłanki skutkujące powstaniem odpowiedzialności odszkodowawczej za naruszenie umowy określone zostały w art. 74 zdanie pierwsze konwencji, którymi są zdarzenie sprawcze w postaci naruszenia umowy, powstanie szkody, określonej mianem „straty” obejmującej także utratę zysku oraz związek przyczynowy między tymi zdarzeniami. W piśmiennictwie przyjmuje się, że art. 74 konwencji daje wyraz zasadzie pełnego odszkodowania przysługującego wierzycielowi, niezależnie od zastosowanej następnie metody szacowania szkody, tj. albo konkretnej albo abstrakcyjnej (art. 75 *in fine* i art. 76 zdanie pierwsze *in fine* konwencji). Norma zawarta w art. 74 zdanie drugie konwencji obejmuje natomiast przesłankę przewidywalności szkody rozumianą jako przesłankę wpływającą na określenie wysokości należnego wierzycielowi odszkodowania, a więc nie jako przesłankę przesądzającą powstanie, istnienie lub wyłączenie stanu odpowiedzialności dłużnika, a w szczególności nie jako przesłankę zwalniającą dłużnika z odpowiedzialności za szkodę. Innymi słowy, przesłanki przewidywalności szkody,

wynikającej z art. 74 zdanie drugie konwencji, nie można automatycznie utożsamiać z przesłanką zwalniającą dłużnika z odpowiedzialności odszkodowawczej, określoną w art. 79 ust. 1 konwencji, tj. z przeszkodą niezależną od dłużnika, niemożliwą do przewidzenia w chwili zawarcia umowy, będącą powodem niewykonania przez dłużnika któregoś z jego obowiązków umownych.

W okolicznościach rozpoznawanej sprawy zabrakło zatem zbadania i oceny, czy gwałtowny wzrost cen koks i skala tego wzrostu mogą być potraktowane jako przesłanka zwalniająca pozwaną z odpowiedzialności na podstawie art. 79 ust. 1 konwencji. W piśmiennictwie przyjmuje się jednak, że nawet przeszkody nie do pokonania nie zwalniają dłużnika z odpowiedzialności, jeśli musiał się z nimi racjonalnie liczyć przy zawieraniu umowy jako wydarzeniami, których możliwość wystąpienia zarysowuje się perspektywicznie w okresie mającego nastąpić niebawem wykonywania umowy.

W razie uznania, że wystąpiły przesłanki zwolnienia pozwanej z odpowiedzialności na podstawie art. 79 ust. 1 konwencji, to zbędna staje się potrzeba sięgania do poprzedzających go przepisów, natomiast gdyby ocena Sądu sprowadzała się do przyjęcia braku podstaw do zastosowania art. 79 ust. 1 konwencji w ustalonym stanie faktycznym, a więc do zaistnienia stanu odpowiedzialności strony pozwanej, to wówczas dopiero powstaje potrzeba oceny, czy pozwana przewidziała lub powinna była przewidzieć w chwili zawarcia umowy straty spowodowane naruszeniem tej umowy, a więc czy wystąpiła przesłanka określona w art. 74 zdanie drugie konwencji. Jej wystąpienie lub brak nie skutkowałoby zwolnieniem pozwanej z odpowiedzialności odszkodowawczej, natomiast miałyby wpływ na określenie wysokości odszkodowania obciążającego pozwaną wobec powódki.

Niewystąpienie przesłanki przewidywalności szkody z art. 74 zdanie drugie konwencji Sąd Apelacyjny błędnie potraktował jako równoznaczne ze zwolnieniem pozwanej z odpowiedzialności odszkodowawczej, przy równoczesnym uznaniu za zbędną potrzeby rozważania konsekwencji wystąpienia w stanie faktycznym przesłanek przewidzianych w art. 79 konwencji.

W tej sytuacji zarzuty strony powodowej błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 74 zdanie drugie oraz art. 79 ust. 1 konwencji są uzasadnione, a

sprawa nie dojrzała jeszcze do ostatecznego rozstrzygnięcia, co skutkowało koniecznością uwzględnienia skargi kasacyjnej powódki.

Skarga kasacyjna pozwanej w odniesieniu do jednego z zarzutów okazała się uzasadniona o tyle, o ile kwestionowano w niej rozstrzygnięcie zawarte w wyroku uzupełniającym, które jest rozbieżne z motywacją zawartą w jego uzasadnieniu. Trafny okazał się zarzut naruszenia art. 481 w związku z art. 455 k.c. przez jego niezastosowanie wobec zasadnego dostrzeżenia przez skarżącą, że bezsporne dla Sądu Apelacyjnego było opóźnienie powódki ze zwrotem świadczenia, poczynając od daty wyroku końcowego, i mimo to oddalenie żądania zasądzenia odsetek także za ten okres. W uzasadnieniu zaskarżonego wyroku Sąd Apelacyjny trafnie dostrzegł, że powódka nie pozostawała w opóźnieniu ze zwrotem zasądzonego świadczenia do czasu rozstrzygnięcia merytorycznego w sprawie, co nastąpiło w wyroku końcowym. Tym samym od chwili jego wydania w dniu 22 października 2010 r. istniał stan opóźnienia i żądanie zasądzenia odsetek od tej daty powinno zostać uwzględnione. Tymczasem w wyroku uzupełniającym Sąd Apelacyjny oddalił w całości żądanie pozwanej zasądzenia odsetek od kwoty określonej w uwzględnionym wcześniej wniosku restytucyjnym.

Pozostałe zarzuty skargi kasacyjnej pozwanej okazały się niezasadne, ponieważ wbrew zarzutom skarżącej Sąd Apelacyjny w wyroku uzupełniającym nie dokonywał interpretacji art. 405-411 ani art. 455 k.c., a więc nie można skutecznie zarzucać, że dopuścił się ich błędnej wykładni. (...)

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.